

Régi pesti történetek

IRJA: KRUDY GYULA

Milyen volt az Andrássy-ut

1.

Egy betyáros uriember, akire sokan emlékeznek

Arnold ur hajdanában betyár volt az Andrássy-uton: kézilással vagy sétatálcával felemelgetéssel állította meg a kocsikat, amelyekben ismerős gavallérok vagy asztonyságok foglaltak helyet; kikérdezte őket hajnali utjairól, elmúlt éjszakaijukról, kedvükről, a városligetben szerzett hangulataikról, sőt néha erszényük tartalma felől is.

Arnold ur egykor — körülbelül husz esztendő előtt — ismerőse, barátja, pártfogója, tanítója, tanácsadója, ügynöke, mulattatója, lelkiismereti megnyugtatója, szerelmi tanácsadója volt sok uriembernek Budapesten, aki nem tudta a járást éjnek vagy hajnalnak idején a fővárosban; vagy, ha tudni vélte is, rosszul tudta.

Foglalkozásához híven: kövér, megtermett, félelemnélküli, de olykor aszmatikusán köhögő, százkilós uriember volt, mindig a legutolsó férdfidivat szabályai szerint öltözködött ugyan, de nézeteiben oly konzervatív, mint egy táblabíró.

Lenézte az éjszaka élő embereket, habár ő maga mindig éjszaka élt.

Megvetette az ugynevezett „mulatók” embereket, habár talán a legtöbb mulatságban volt részes a sokszor felemlegetett régi pesti éjszakai.

Nem szerette az embereket, ha azok több bort ittak a kelleténél, mint mondani volt szokás: „megkedvesedtek”, nyitlabb orcával hirdették hangulataikat, mint annakelőtte, felvidámodtak és nappal elgondolhatatlan könnyelműségekre lettek hajlamosak.

Arnold ur, „az utolsó pesti betyár”, igazán csak a „rendes embereket” szerette, akik reggel keltek, elvégezték üzleti teendőiket, pénzt gyűjtöttek, amelyet este, lefekvés előtt megszámláltak. Ezek az emberek voltak Arnold ur ideáljai. De a sors akaratából (véletlenségéből) mindig csak cégéres lumpokkal, éjszakai mulatózókkal, sőt tivornyák hőseivel keveredett össze, amikor tavaszi és nyári hajnalokon megállította a futamodó fiákereket az Andrássy-ut jakockáin és a kocsiban ülő hölgyek és urak iránt érdeklődött.

2.

Az Andrássy-ut története

Az Andrássy-ut Podmaniczky Frigyes báró építette, akiről egyetlen utca sincs elnevezve Budapesten, mert a mostani Podmaniczky-utcaot nagybátyjáról, a telekadományozó Podmaniczky Endréről nevezték el.

Ez a bizonyos Podmaniczky Frigyes, a hajdanában „kockás bárónak” is emlegetett uriember, a Közmunka Tanács elnöke: szivbeli komolysággal és esküszerező fogadalmal gondolta Budapest felépítését, megszépítését, világvárossá emelését.

Voltak olyan férfiak, akik fogadalmait egy életen át nem felejtették. Ilyen volt P. Frigyes, aki a jövő időktől való meghatottsággal, regényhősi lelkesedéssel, a tizenkilencedik századbeli emberi elragadtatással nézete a mai Andrássy-ut kopasz telkeit, a külvárosi tanyák udvarait, az Operaház helyén petyhüdő mocsarat a hozzátartozó betyársárával együtt.

Sok lelki dilemmát is okozó megbeszélésen, tanácskozáson, sőt támadáson kellett átcsenni a főváros történetében legnevezetesebb bárónak, amíg a vad növényzettel, rákosi homokkal, pusztai bojtorjással, elhagyottsággal, rosszhiszeműséggel és vadvízességgel is garnirozott Andrássy-uti telkeket el tudta sózni olyan kezekbe, amelyek az építkezést is vállalták.

Legtöbb baja volt a mai Operaház helyén álló pirosszemű csárdával, amely találkozó helye volt a Nagy Ignác rémregényeiben sokszor emlegetett városi és pusztai csavargóknak, gyanus vándorlegényeknek, betyáros természetű egyéniségeknek, mert bár a nyolcvanas éveket irták a naptárak, még mindig nyiladoztak egyes reménysek, hogy a régi, szép betyárelvet fel lehetne újítani. Ráday kiverte az Alföldről, de tán a főváros környékén újra fel lehetne támasztani. (Nem is volt egészen betyárság nélkül Budapest

ebben az időben, ha az Andrássy-ut építésének korabeli történetét olvasgatjuk.)

Végre a gyanus csárdától is sikerült megszabadítani az épülő utat, Podmaniczky Frigyes maga járván éjszakánként (fokossal és pisztollyal) a nemkívánatos vendégség kiűzítésére, amiről regényt is irt; a vadvizet a mérnökök kiszáritották azon a helyen, ahol most a szfinxek nyújtózkodnak és hintók gördülnek a kapuihoz; a nagymélységű, alapvető munkája a színháznak elkezdődhetett és ugyancsak ebben az időben indulnak el Harkányiék, Brüllék, a Foncière építkezései is.

Még messzire nyulik a pesti Sugár-ut számára kijelölt terület, a városerdő bozóttjai: bokrok, fák, ligetek, embernemlaka magányok már azon a helyen kezdődnek, ahol mostanában a Körönd palotái nézetek egymást. Igaz, hogy odakint, a városligeti tó környékén már katonai zenekar puffadja vasárnap délutánoként a legédesebb bécsi valcereket, de ide a közlekedést a királyutcai omnibusz, vagy pedig a Fásorban vágató pesti bérkocsi szokta lebonyolítani, az Andrássy-ut villasorának még hire-hamva sincs a nyolcvanas években.

No de azért jár-kei Podmaniczky Frigyes a kőművesek malteroszujtájában, karanfoga vezetgetvén nevezetes pesti dámákat, grófnőket és bankárnékat az operai építkezések bemutatásánál, majd külföldi pénzkölcsönzőkkel tárgyalván a mind magasabbra nyugodó állványok alatt, hogy minél hamarabb megvalósuljon legszeretettelőbb álma, a pesti Sugár-ut, amelyet később aztán idősebb Andrássy Gyuláról, a kiegyezés miniszteréről neveztek el.

3.

Pest hajnali mulattatója

— Hé-hopp! — kiáltotta Arnold ur hajnalban, amikor a városerdő felől jövő fiáker elé lépett, felemelt sétatálcával, miután messzidő szemével ismerős figurákat vélt felfedezni a kocsi felhúzott vagy nyitott ernyője alatt.

A fiákeresek hajtási bravurjukat azzal is igazolták, hogy a legszédületesebb iramból szinte másodpercek alatt tudták megállásra bírni lovaikat (mint akár Ferenc József kocsisai hajtának akkoriban Pesten az udvari fogatokkal, mindmegannyi kiszolgált bécsi fiákeres). És a bérkocsisok ismerték Arnold urat, mint a hajdani juvarosgazdák Rózsa Sándort.

— Honnan jönnek az urak és hölgyek? — kérdezte Arnold ur a fiáker mellé lépve és féllábával annak lépcsőjére támaszkodva. Százkilós ember volt, a kocsi kissé megdőlt terhe alatt.

Kik ültek a vörössel számított lámpásu hintóban, amilyent talán többet sohase láthatunk?

Gavallérok és hercegnők, az éj hercegnői, akik még akkor is, ha rangban alább állottak a hercegi zárt koronájuknál: tavaszi és nyári hajnaloként, az Andrássy-ut parketjén való robozásokkor, az ímént élvezett zenék, táncok, sőt fodrozó italok könnyed mámorában, egy gyönyörű éjszaka bókólá-saival, vallomásaival, széptevéseivel megtelten, virágcsokorral az ölkében, kezükben vagy homlokukon éppen oly isteni rátermettséggel foglalták el helyüket a hintók párnáin, mint született nagyhercegnők. A kis bormérő lány az ösbudavári vendéglőből jövet, gavallérja társaságában (de még a kis virágáros, serpentin- és lámpiónkereskedő-ecske is), talán biztosabban ült a kétfogú kocsi ruganyán, mint egy született grófnő. Ő talán mindennap megtette ezt az utat hazafelé a hajnali órában, amikor a lovag felajánlotta diszkiszeretét (és vonzalmát) a mulatózóknak zártával. Az ugynevezett pezsgő-pavillonok Hébié, ezek a nagyon előkelően, tüntető diszkrétcióval, nagyvilágias rutinnal öltözködő hölgyek, akik annyi szívet ejtettek robol a sámpányer segítségével: talán még jellegzetesebben üldögéltek volna a fiáker-ten, ha ez általában lehetett volna... Igaz, hogy „Tortelette”, a Francia Ház direktrixé néha a bakra ült, hogy maga hajtja végig a lovakat a hajnali Andrássy-uton, miközben a fiákeres bajuszát pödörgetve tartotta mellette az ostonyelett. Igaz, hogy előfordulhatott az is, hogy egy „Grammatikának” nevezett éji hölgy, kiszolgálónő a „Nagymecsetben”: kedve szerint a kocsiló hátán, mulagló

helyzetben üldögélve, nekividámodva és meglehetősen feltűnést keltve tette meg az utat az Andrássy-ut végéig, ahol a kocsi belsejében ülő barátaitól és barátaitól elbucsuzott.

Félrekapott kalap, felhevült uriember, felvirágozott lóhajtok, a hintó tengelyén ülő népénekesekek, sőt a kocsiban elhelyezett cigánybandák is keltettek még hasonló feltűnést az Andrássy-uton, amikor egy-egy városligeti mulatóbéli csillagot hazakísértek.

A primadonnák körül való örök férfitanc jelvénye volt a száguldó fiákerrel kezdve a kurjongatásig minden megnyilatkozás, amely elől a korabeli rendőrök kitérnek vala, de nem így Arnold ur, aki, mint említettük, uribetyár volt az Andrássy-uton és hajnalban a leggyorsabb fiákerrel is megállította.

Mindenkit ismert az éj lovagjai, de a hölgyvilág növényzete, szirmai, kinyitott rózsái közül is. Ugyanezért nem volt meglepő kérdése:

— Hová, mester? Honnan jöttök? Mi a további program?

Miután abban az időben keveseknek volt kedvük Pesten lefeküdni, a mulatózás tovább tartott olyanformában, hogy „benézett” ide vagy oda a társaság, de most már Arnold urral megszaporodva, miután ő tudta legjobban a városban, hol lehet legkedélyesebben az Andrássy-ut környékén eltölteni az időt, amíg kireggednek.

Mondják, hogy Arnold ur nem bánta meg, hogy szolgáltatára volt barátainak, elkísérte barátait ismeretlen mulatóhelyekre, hogy nélküle nem volt érvényes a májustól szeptember végéig naponként kinyitló hajnal az Andrássy-ut felett.

(Jobban hozzátartozott ő az Andrássy-uthoz, mint a liget jakoronái felett emelkedő piros nap.)

Ismétlem, hír szerint Arnold ur nem bánta meg, hogy kitanította barátait, hol kaphatnak reggelire frissen csapolt sört, meleg levest, főtt tehénhúst, de még egyéb pécenyéket is. Az öreg Ujházy ilyenkor már aludni szokott, de a róla nevezett levest javában főzték az Andrássy-uton.

De a vallásosabb néközőség részére kéznél voltak böjts napokon a böjti ételek is, a halak kijöttek a konyhába, ha a szakácsnő fűttenyelt nekik.

És mindez még olyan hajnali órában, amikor még az első vonatok el se indultak Pestről és a vásárcsarnokok felé is csak döcögve közlekedtek a falusi kocsik.

Arnold ur bizonyos kedvezményekben részesült barátságáért úgy a vendéglősök, mint a vendégek részéről.

A vendéglősök már csak azért is kedveztek Arnold urnak, mert senki oly bőbeszédű nem tudta dicsérni a sört vagy a bort, ha az kedvére volt; senki olyan ünnepélyesen nem kötötte fel a szalvétáját pocakjára, hogy szemüggere vegye az ételeket és zafos megjegyzésekkel kísérje azoknak elfogyasztását. Megtanította asztaltársait gondtalanul, étvágyasan enni, inni, nevetni a világ hiába-valóságán, de humorizálni máskor szomorúnak tetsző dolgok felett is.

Arnold ur ugyanezért a már említett fogadói szívélyességeken kívül barátai részéről bizonyos lovagi kölcsönökben részesült, rendszerint azon a címen, hogy „benne volt” valamely elmúlt és sikerrel végződött „üzletben”. Vagy „benne lesz” valami új vállalkozásban, amelyhez Arnold ur, sze-gény ember létére, anyagilag nem járulhatott hozzá.

De a „drukk” is valami, amit a vállalkozás mellett kifejt.

4.

Az Andrássy-ut végén

Pest hajnali mulattatója természetesen sétálni is elvitte barátait és barátait az Andrássy-utra, amikor sétatálcájával megjelölte a különböző helyeket, házakat, emlékezetesebb boltokat. Így kezdte:

— Boldogult urfikoromban (amely kifejezés valamely rejtelmes évszámot jelent) ezen a helyen a Bellü vendéglő állott — mond az Andrássy-ut ligel felé eső sarkán. — Kertben, lámpiónok alatt ültünk itt, a cigány kuzta és az ó-népek (amelyek alatt a szegénységet értette) bekukucsáltak a vasárcsokon. Nagyon divatos hely volt, az asszonyok itt szellőztették legfrissebb nyári ruháikat és bemutatatták ka-lapjaikat.

— Minden percben megállott egy fogat, amelyből a legvilágosabb uraságok, akiket abban az időben „kóser embereknek” neveztek: szállottak ki. Itt ült Lánycy Leó császárszakállal és még akkor is gyalog járt erre-felé, amikor a legelső villamos-automobilja neki volt a városban. Ide sétáltak ki Hagenmacherék Andrássy-uti palotájukból, ha nem volt éppen családi öröm készülöben a háznál, amikor svájci állampolgárság miatt Tell Vilmos honába kellett elvonulni a várandós menyecskének. Ide jártak a nevezetesebb tőzsdések, mielőtt elutaztak volna Karlsbadba, Marienbadba vagy Ischlbe. De akik itt nyaraltak a Svábhegyen vagy Margitszigeten, azok nyáron is megfordultak a Bellüben, éppen úgy, mint a dunaparti Hangliban, mert nincsen olyan nagyember, akinek szüksége ne volna ismerettségekre. Kóbraknak, pedig volt valaki a tőzsdén, bizony be kellett járogatni a Braunhoz, ha tippet akart hallani.

A heti Cherami (amint Paul de Kock regényhőse nyomán nevezhetnénk még ekkor Arnold urat), tovább vezette társaságát és az Állatkert mellett levő vendéglőre mutatott:

— Ezt a helyet mi, régi emberek mindig csak Tyukketrec néven fogjuk ismerni. — Tulajdonképpen rendes embernek naponta alig lehetett máshová menni Pesten, mert a Svábhegy, Margitsziget tele volt családi népekkel, nem mindenki szereti a családi életet. A Tyukketrecben magunkban mulatózóhattunk azokkal a nőismerősökkel, akiknek nem kell nyomban hazamenni, hogy a kisgyereket tisztába tegyék, nem félnek, ha verekedés kezdődik a Tyukketrecben, pedig az is előfordult néhányszor az eszlári pör idején. A Tyukketrecben hajgálta az ég felé Wampetics, az egykori fiákeremester, a sültlibákát, amikor záporosó mosta szét a kert publikumát. (Sok időbe került, amíg a Tyukketrecbe fedett pavillont is építettek, mert igazában nem félt a májusi esőtől senki, sőt várvavártta Magyarország népe, amely májusi esőt többet szokott jelenteni a fonyóreményről.) A Tyukketrecben hirtelen kerekedett bálók is voltak, persze nem a Buzelka vendégeivel, a szobalányokkal, mindenekkel, hanem vídám hölgyek, jeles urnők, számaözüvegyek és más békebeli figurák roptak össze a lombok alatt, ha a Strauss János vagy az ifjú Konti József keringői nagyon csiklandoztak.

Arnold ur talán még ma is a Tyukketrecben időzne, ha nem következne be az őszidő, amely a nyári kirándulásoknak vezérezte szokott vetni. Csörögni kezd a liget, sárga bajuszát tépi a szél a platánnak, a nyári vendéglőben csak egy-egy konok szerelmes pár mellegti egymás kezét a mind keserűbbé váló sör helyett. Arnold ur a város felé irányította lépteit.

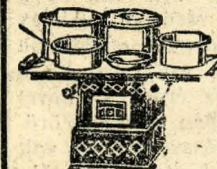
5.

Milyen volt az Andrássy-ut?

— Voltaképpen még be kellene néznünk a Kéményseprőhöz, ahol a legrégebbi idő óta találkója volt tavaszkor minden valamirevaló szerelmes párnak, de most már ne töltjük a drága időt ily felesleges találkozásokkal, amelyeknek a golya hoz és a golya elvisz — mond Pest mulattatója, amint területén, az Andrássy-uton (amelyről jóformán soha ki nem mozdult) végigbandukolt. — Körülbelül az Oktogont lehetne megjelölni az Andrássy-uton annak a helynek, ahol a régi Andrássy-ut kezd elvezíteni mágnesos, bankáros, előkelődi színvonalát; itt kezdődnek a kisebb lakások és magasabb boltberek; itt zajladozik az élet a maga terérvárosias öszinteségével, hangosságával, odörjeivel.

— Amint a nevezetes libakereskedő boltján túlhaladunk, már jönnek a fogorvosok, ügyvédek, ügynökök, konfekciósboltok, a

Tudja Ön mi a
Kronprinz

Közönséges petróleumból in-enziv, garantáltan szagtalan kék gázlangokat varázsol, a legnagyobb előnye, hogy az őt vagy sült, sokkal gyorsabban, mint a tűzhelyen, 70 százalékos megtakarítással készíti el, telen lüti a lakását, mindenféle szállítás.

Keresse fel fiókjületeink egyikét:

Budapest, VI., Andrássy-ut 31. Wien, I., Sellenstrasse 15. VII., Westbahnstrasse 50. Wien, IX., Alsterstrasse 32. Graz, I., Hans-Sachs-gasse 3. Linz, Landstrasse 73. München, Neuhäuserstrasse 53, ahol az aláhúzott helyeken minden csütörtökön d. u. 2 óráig próbafőzés és sütés valódi hozzávalókból. Arak 22 P-16l

Arjegyzékek és referenciák ingyen a

Kronprinzwerke K. F. Kimpink, Guntramsdorf bei Wien cégnél

csemegekereskedések, Bessenyei, a hentes, Petánovits, a vendéglős, a zsufolásig telt kávéház, a tömött aszfaltjárda, a merengve és titokzatosan sétáló kisasszony, a kipödött bajszu fiákeres, Vázsonyi lelkes választói, Eötvös Károly hallgatói, a festett arcu cigányprimás a kávéház terraszán, a főpincér, aki mindenkit névszerint ismer, a hordár, aki legjobban tudja elzálogosítani a rábizott hipotékát Darvasnál, a terézvárosi zálogosnál, az Andrássy-uti háziur a maga tekintélyével, a könyvkereskedés a legujabb könyvekkel, a kultura és elegancia vágya mindenfelé, az emberek esinossága, a nők fénylő cipője a fénylő lámpások alatt, a dalszínházi előadások csodálatos közönsége, a karnagyok frakkja a vacsorázóhelyen, a fényesre vasalt kürtőkalapok és az ut felett a terézvárosi templom harangjainak szava találkozik a közeli Bazilikából jövő harangok szavával.

— Itt van a valódi Andrássy-ut, ahol mindig tiszta az aszfalt, a kocsit parkettjét portalanító olajjal öntözik, a rendőrnek mindig vasalt a köpenyege, fehér a kesztyűje, a kocsik abroncsa piros és zajtalan gumival fődött, a kávéházban zsong az élet, a vendéglőben szakadatlanul főznek, esznek, az emberek örökké mosolyognak és örökké élni akarnak! Ez volt Pest — mond Arnold ur, amikor megint elfoglalta helyét az Andrássy-ut kellős közepén, azon a helyen, ahol hajdanában a híres betyár-csárda állott.